

Heli Ponto ja Noora Pyyry

Lasten ja nuorten maantiede – menetelmät ja osallisuus

Vuoden 2012 Maantieteen päivien jälkimainingeissa syntyi idea tästä kirjoituskokoelmasta. Käsillä olevaan teemaan liittyen Maantieteen päivillä pohdittiin erityisesti lasten ja nuorten parissa tehtävän tutkimuksen eettisiä ja menetelmällisiä kysymyksiä. Keskustelun punaisena lankana kulki ajatus osallisuuden tärkeydestä mutta myös lasten ja nuorten osallistumiseen liittyvistä haasteista. Puheenvuoroja yhdisti kriittinen näkökulma osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuuksiin. Kriittisyys näkyy myös laajemmin tieteellisessä keskustelussa; osallisuutta ja osallistavia menetelmiä ruoditaan vilkkaasti nimenomaan eettisten ja valtaan liittyvien kysymysten suhteen. Monissa tutkimuksissa lapset ja nuoret käsitetäänkin marginaaliryhmäksi, jolla ei ole aikuisten kanssa samoja oikeuksia esimerkiksi julkisessa tilassa. Marginaaliaseman esiintuominen on tärkeää, koska se paljastaa lapsuuden ja nuoruuden rakentumisen dialektisessa suhteessa aikuisuuteen. Samalla pystytään kyseenalaistamaan lapsuuteen ja nuoruuteen liittyviä ”luonnollisuuksia” ja toisaalta paljastamaan lasten ja nuorten arkielämän rajoituksia.

Tällä hetkellä tehdään runsaasti kiinnostavaa lasten ja nuorten arkeen liittyvää tutkimusta niin maantieteen kuin muidenkin yhteiskuntatieteiden saralla. Kuten tämä Versus tuo esiin, myös Suomessa lasten ja nuorten arkea koskevat asiat ovat tapetilla. Osallisuuden kysymykset ovat erityisen polttavia, koska lasten ja nuorten arkeen liittyvistä kysymyksistä keskustellaan vilkkaasti mediassa, esimerkiksi Helsingin Sanomien Mielipide-palsalla. Tutkijoiden vastuulla olisi tuoda myös tähän keskusteluun kriittisiä ja usein hiljaisiksi jääviä ääniä.

Sekä osallistavan että kriittisen tutkimusperinteen mukaan lapset ja nuoret tulisi nähdä tutkimuksessa aktiivisina tiedon tuottajina, joilla on tieto omasta maailmastaan. Lapset ja nuoret otetaan osallistavassa tutkimusprosessissa huomioon

kyvykkäinä toimijoina; tavoitteena on saada kuuluviin heidän äänensä ja kannustaa heitä reflektoimaan omaa tilannettaan ja asemaansa. Tavoite on vaikea, eikä mikään menetelmä voi yksin taata lasten ja nuorten osallisuutta. Osallistaminen ja ”äänien” kuunteleminen on tärkeää, kunhan pidetään mielessä, että tutkijan tulkinta on kuitenkin se ”ääni”, joka akateemisessa keskustelussa puhuu. Tämä ”ääni” on lisäksi miltei aina kirjoitetussa muodossa, yleensä vielä akateemisella kielellä. Koska lapsilla ja nuorilla ei useinkaan ole yhteiskunnassa samoja oikeuksia päättää omaa elämäänsä koskevista kysymyksistä kuin aikuisilla, koemme että tutkijoilla on vastuu toimia tutkittaviensa puolestapuhujina. Vaikka tietoa tuotetaan yhdessä, on tutkijalla kuitenkin kyky liittää yhdessä tuotettu tieto ja tutkittaviensa moninaiset ”äänet” laajempaan kontekstiin. Parhaimmassa tapauksessa akateemisen tiedon hegemoniaa voidaan siis purkaa osallistavan tutkimuksen keinoin, sisältä käsin.

Käsillä olevat kirjoitukset pureutuvat nimenomaan osallistumiseen liittyviin käytännön kysymyksiin ja tuovat uusia lähtökohtia lasten ja nuorten kanssa tehtävän tutkimuksen toteuttamiseen. Keskustelun avaa Elina Stenvall käsittelemällä osallisuuden ja osallistumisen määrittelyn ongelmallisuutta. Nämä sanat on nykykeskustelussa kulutettu lähes tyhjiksi, ja niistä on tehty politiikan välineitä, joilla perustellaan mitä erilaisimpia päämääriä. Miten tutkijan positiot sitten hahmottuvat osallistavassa tutkimuksessa, jossa pyrkimyksenä on ottaa lasten ja nuorten osallistuminen ja heidän ”äänensä” tosissaan? Tätä pohtii kirjoituksessaan Heli Ponto herätellen lukijan samalla ajattelemaan myös tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Noora Pyyry vuorostaan laajentaa ajatusta osallistumisesta keskustelemalla valokuvaamisesta moniaistillisenä osallistumisena sekä ympäröivään maailmaan että tutkimusprosessiin. Uusia lähestymistapoja kuvien tutkimuskäyttöön tarjoaa myös Markus Hilander

kirjoituksessaan, joka käsittelee semiotiikan mahdollisuuksia maantieteellisessä tulkinnassa. Kokoelman viimeistelee Katri Gadd reflektiivisellä kirjoituksellaan, jossa hän tarkastelee katulasten asemaa maantieteellisen tiedon tuottajina.

Keskustelu jatkuu kommenttipuheenvuorojen muodossa Alue- ja ympäristötutkimuksen seuran verkkojulkaisussa Versuksessa (www.ays.fi/versus). Keskustelun avannut Kirsi Paulliina Kallio kannustaa lasten ja nuorten maantieteeseen parissa työskenteleviä tutkijoita osallistumaan laajemminkin yhteiskunta- ja maantieteelliseen keskusteluun.

Pohdintaa jatkaa Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen, joka kirjoittaa monitulkintaisista tietämisen tavoista ja tiedon politiikasta. Sirpa Tanin kirjoitus puolestaan lähestyy teemaamme tarkastellen nuorten yhteiskunnallista osallisuutta hengailun näkökulmasta. Toivottavasti kirjoituksemme herättävät ajatuksia ja kaivattua keskustelua osallisuudesta, menetelmistä ja laajemminkin lasten ja nuorten maantieteeseen liittyvistä kysymyksistä. Lukijat ovat erittäin tervetulleita jatkamaan keskustelua Versuksen verkkosivuilla.

Nautinnollisia lukuhetkiä!

Elina Stenvall

Osallistu, osallista, ole osallinen – mistä oikein on kyse?

”Kuulemalla lasten ääni saadaan selville lasten mielipide.” Näin voisi alkaa lähes mikä tahansa 2000-luvun alun jälkeen Suomessa julkaistu lapsi- ja nuorisopolitiikkaan liittyvä raportti, selvitys tai politiikkaohjelma. Virke voisi jatkua esimerkiksi: ”Näin voidaan vahvistaa lasten osallisuutta ja antaa heille osallistumisen kokemuksia.” Tällaista viestiä vastaan on hankala argumentoida, sillä ajatus viestin takana on positiivinen ja hyvää tarkoittava. Kuka ei haluaisi tukea lasten osallistumisen ja mielipiteiden ilmaisemisen mahdollisuuksia? Tällaisella puheella jätetään sanomatta yhtä paljon kuin tullaan sanoneeksi. Kuuleminen ja kuulluksi tuleminen ovat oikeuksia, jotka kuuluvat myös lapsille (ks. Lund 2007; Thomas 2007; Evans & Spicer 2008; Gallacher & Gallagher 2008). Kuuleminen sanana kuulostaa lähtökohtaisesti selkeältä ja yksinkertaiselta, mutta kenen lapsen ääntä itse asiassa tulisi kuulla? Riittääkö, jos kuulee niitä, joita haluaa kuulla, tai niitä, joita on mahdollista kuulla? Vai onko käytävä kuulemassa jokaisessa koulussa, nuorisotalolla, kaupakeskuksessa, leikkipuistossa, päiväkodissa tai kerhossa kaikkien lasten ”ääni”, oli se sitten puhetta, itkua, huutoa tai kysyjälle sadattelua? Entä miten kuulla sellaisia ääniä, joita ei halua kuulla (Cook-Sather 2007)?

Mitä sitten tällä kuulemisella saadaan selville? Poliittishallinnollisissa kontekstissa pyrkimyksenä on usein saada selville lasten mielipiteitä eri asioista. Mielipide on harvoin muuttumaton, eikä mielipidettä aina voi esittää sanallisesti, vaan se voi olla myös tekoja tai toimintaa, kuten paikalta poistumista. Lisäksi mielipiteen ilmaiseminen

itselle yhdentekevissä asioissa on harvoin kokemuksellisesti tärkeää tai merkittävää. Joidenkin tiettyjen ryhmään ”lapset” kuuluvien yksittäisten henkilöiden äänen kuuleminen, ja tämän ”äänen” yleistäminen koskemaan myös muita lapsia, ei tarkoita, että lasten ääni jonain ryhmänä olisi kuultu, sillä asioille annetut merkitykset eivät ole yhteisiä (Purhonen *et al.* 2006).

Jos palataan vielä alkuun ja ruoditaan esitettyä virkettä eteenpäin, niin tullaan seuraavaan ongelmalliseen kohtaan. Ajatus, joka virkkeen jatkosta on löydettävissä, menee suurin piirtein seuraavasti: kuulemalla joku ääni saadaan selville joku mielipide, ja tämä vahvistaa yksiselitteisesti sekä osallisuutta että osallistumisen kokemuksia. Tämän takia osallisuus ja osallistuminen sekoittuvat usein toisiinsa. Siksi poliittishallinnollisissa suunnittelussa ja päätöksenteossa voidaan tehdä virhetulkintoja lasten osallisuudesta tai aktiivisuudesta. Aktiivisuus on itse asiassa avain osallisuuden ja osallistumisen erottamiseen. Osallistuminen on toimimista ja aktiivista tekemistä; osan ottamista johonkin. Osallisuus puolestaan on kokemuksia, tunteita ja olemista; kuulumista johonkin. Kumpikin voi siis olla olemassa ilman toista tai ne voivat esiintyä myös yhdessä, mutta samasta asiasta ei ole kyse. Ihminen voi kokea olevansa osallinen, vaikkei koskaan ottaisi osaa mihinkään aktiviteettiin. Aktiivinen osallistuminen voi puolestaan tarkoittaa mukana olemista ilman osallisuuden kokemusta. Lasten arkisissa ympäristöissä on paljon tilanteita, joihin on pakko osallistua. Näihin liittyvää toimintaa ei välttämättä kuitenkaan voida tulkita

